

Вітер знає моє ім'я

«Вітер знає моє ім'я» розпочинається історією Самуеля Адлера, маленького австрійського єврея, якого після «ночі розбитих вітрин» його мати відправляє в Англію через програму Kindertransport, яка врятувала тисячі дітей під час Голокосту; він більше ніколи не побачить своїх рідних.

Через вісімдесят років Аніта Діас сідає разом зі своєю матір'ю в поїзд, аби втекти від навислої над ними загрози у Сальвадорі та знайти притулок в Сполучених Штатах, але їхнє прибуття на мексиканський кордон збігається з новою урядовою політикою, яка їх розлучає, тож Аніта лишається сама.

«Цей роман розповідає трагічну історію, але написаний з радістю, бо це також історія про відвагу та доброту. На його створення надихнули чудові люди, які працюють, аби полегшити страждання тим, кому пощастило менше», - заявила письменниця.

Новий роман чилійської письменниці Ісабель Альєнде «Вітер знає моє ім'я» надійде в книгарні 6 червня. Це історія про еміграцію, насильство, солідарність та любов від живої іспаномовної письменниці, яку найбільше читають і перекладають; він одночасно дійде до читачів в Іспанії, Сполучених Штатах та Латинській Америці.

Йдеться про один з найважливіших всесвітніх релізів для Penguin Random House у 2023 році, як повідомила у середу видавнича група про цей роман, який англійською вийде під маркою «Ballantine», а іспанською - «Plaza & Janés».

Ісабель Альєнде, відома в усьому світі завдяки своєму першому роману «Дім духів» (1982), народилася в 1942 році в Перу, куди її батько отримав дипломатичне призначення; її раннє дитинство минуло в Чилі, в отрочтві та юності вона жила в різних місцях. Після військового перевороту Августо Піночета в Чилі в 1973 році вона емігрувала у Венесуелу, а з 1987 року живе як іммігрантка в Каліфорнії.

У всьому світі продано понад 77 мільйонів примірників її книжок, згідно зі Світовою мапою перекладу Інституту Сервантеса Альєнде є живою іспаномовною письменницею, яку найбільше читають і найбільше перекладають: її твори, а це 25 книжок, перекладені на понад 40 мов.

NEW YORK TIMES BEST SELLING AUTHOR

ІСАБЕЛЬ АЛЬЄНДЕ

ВІТЕР ЗНАЄ МОЄ ІМ'Я

роман

Анотація

Маленький Самуель Адлер живе у прекрасному помешканні старовинного віденського дому — здається, що і в новому романі Ісабель Альєнде дім відіграватиме неабияку роль: там є мамин рояль, Самуелева скрипка, вітражі й багато чудових речей. Однак цей затишний маленький світ, родинне вогнище і родина будуть зруйновані у листопадову «кришталеву ніч» 1938 року. Шестирічного малюка відправлять на чужину, аби врятувати, а далі оповідь йтиме пунктиром, роман втратить усі свої розкішні запахи, барви та звуки, задерев'яніє й душа малого скрипаля, якого не розбуркає навіть волелюбна й бунтівна жінка, яка згодом трапить на його життєвому шляху. Грубшим чи тоншим пунктиром з'являтимуться в книжці й інші персонажі з різних часів і місцин. Буде також новий дім, але родинним вогнищем він не стане. Допоки в книжці не з'явиться Аніта, маленька дівчинка, загублена в чужому світі серед чужих людей, в якій — лише лялька і віра в те, що «є зірка, де всі люди й звірята щасливі, і це краще за рай, бо не треба вмирати, аби там опинитися».

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати в будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

ISBN 978-617-553-027-6

© Isabel Allende, 2023

© Галина Грабовська, український переклад, 2023

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2023

ВІТЕР ЗНАЄ МОЄ ІМ'Я

Лорі Барра і Сарі Гіллесгайм за їхні чулі серця

Ось моя таємниця. Вона дуже проста:
лише серце добре бачить.
Найголовнішого не побачиш очима.

Антуан де Сент-Екзюпері, «Маленький принц»

Є зірка, де всі люди й звірята щасливі,
і це краще за рай, бо не треба вмирати,
аби там опинитися.

Аніта Діас

Адлери

Відень, листопад – грудень 1938 року

У повітрі пахло бідою. Із самого ранку вулицями гуляв вітер непевності, свистів серед будівель, проникав у шпарини дверей та вікон. «Уже зима», — пробурмотів Рудольф Адлер, аби підбадьорити себе, однак ані погода, ні календар не могли пояснити, чому вже кілька місяців йому так важко на душі.

Страх був смородом іржі та сміття, який переслідував Адлера; його не міг перебити ні тютюн його люльки, ні цитрусові пахощі його лосьйону після гоління. Того пообіддя запах страху, збаламучений віхолою, не давав йому дихати, він відчувавав запаморочення і нудоту. Вирішив прийняти пацієнтів, які чекали своєї черги, і рано зачинити консультацію. Здивована асистентка запитала, чи він не захворів. Вона працювала з ним уже одинадцять років, і весь цей час лікар ніколи не занедбував своїх обов'язків; він був методичною і пунктуальною людиною. «Нічого серйозного, це лише застуда, фрау Гольдберг, я піду додому», — відповів він. Вони попробирали в консультації, продезінфікували інструменти і в дверях попрощалися — як щодня, і гадки не маючи, що більше не побачаться. Фрау Гольдберг попрямувала до трамвайної зупинки, а Рудольф Адлер, втягнувши голову в плечі та притримуючи капелюх однією рукою і зі саквою в іншій, швидким кроком проминув ті кілька кварталів, які віддаляли його від аптеки. Бруківка була мокрою, а небо набурмосеним; він зрозумів, що досі мрячило, а пізніше впаде одна із тих осінніх злив, які завжди заставали його без парасолі. Він проходив цими вулицями тисячі разів, знав їх напам'ять і завжди любувався своїм містом, одним із найгарніших у світі,

гармонією його споруд у стилі бароко та *art nouveau*, величними деревами, з яких уже опадало листя, площею в його кварталі, кінною статуєю, вітриною цукерні з її розсипом солодоців і виставою антиквара, де повно цікавинок; та цього разу він не відривав погляду від землі. Він ніс на плечах ваготу світу.

Того дня страшні чутки почалися зі звістки про атентат у Парижі: юний польський єврей всадив п'ять куль у німецького дипломата. Речники Третього Рейху вимагали відомсти.

Від березня, коли Німеччина анексувала Австрію і вермахт з військовою помпою продефілював середмістям Відня під схвальні вигуки захопленого натовпу, Рудольф Адлер жив у тривозі. Його страхи почалися кілька років тому і зростали у міру того, як нацисти вбивалися у силу завдяки фінансуванню та озброєнню Гітлера. Вони вдавалися до тероризму як до політичної зброї, вдаряючи по струні невдоволення — особливо серед молоді, — зумовленого економічними труднощами, які потягла за собою Велика депресія 1929 року, і відчуття приниження, спричиненого поразкою у Першій світовій війні. У 1934 році під час невдалого державного перевороту було вбито канцлера Дольфуса, і відтоді внаслідок різних замахів загинуло вісімсот людей. Нацисти залякували своїх противників, провокували заворушення і погрожували громадянською війною. На початку 1938 року ситуація внутрішнього насильства стала нестерпною, водночас по інший бік кордону Німеччина домагалася перетворення Австрії на одну зі своїх провінцій. Попри поступки, на які пішов уряд перед вимогами німців, Гітлер віддав наказ про вторгнення. Австрійська нацистська партія підготувала ґрунт, і військо загарбників не лише не зустріло жодного опору, але й бурхливо віталася більшістю населення. Уряд капітулював, і через два дні сам Гітлер із тріумфом увійшов у Відень. Нацисти встановили на цій

території абсолютний контроль. Будь-яку опозицію оголосили поза законом. Одразу ж набрали сили німецькі закони, репресивний апарат Гестапо та СС і антисемітський фанатизм.

Рудольф знав, що його дружину Рахель, яка раніше була раціональною та практичною, аж ніяк не схильною вимислювати біди, зараз також майже паралізувала тривога, і вона трималася лише завдяки таблеткам. Вони обоє намагалися захистити невинність свого сина Самуеля, однак хлопчик, якому мало виповнитися шість років, був розвинутий не по літах; він дивився, слухав і розумів, не ставлячи запитань. Спочатку Рудольф лікував свою дружину тими самими транквілізаторами, які прописував деяким своїм пацієнтам, та позаяк вони давали щораз менший ефект, він посилив лікування сильними краплями, які діставав у темних пляшечках без етикетки. Він потребував їх так само, як вона, але не міг приймати, бо вони могли вплинути на його професійну спроможність.

Ці краплі йому потай доставчав Петер Штайнер, власник аптеки, з яким вони дружили вже віддавна. Адлер був єдиним лікарем, якому Штайнер довіряв власне здоров'я і здоров'я своєї родини; жоден декрет влади, який забороняв стосунки між арійцями й євреями не міг порушити прихильність, яка їх єднала. Проте в останні місяці Штайнеру доводилось уникати Адлера на публіці, бо він не міг дозволити собі неприємностей з квартальним комітетом наці. В минулому вони зіграли тисячі партій в покер і шахи, читали ті самі книжки й газети, їздили в гори або на риболовлю, аби втекти від дружин, як казали вони зі сміхом, а у випадку Штайнера — ще й від виводка його дітей. Тепер Адлер не грав у покер у задній кімнаті аптеки Штайнера. Фармацевт впускав Рудольфа через чорний хід і давав йому ліки, не записуючи їх у свої бухгалтерські книги.

Перед анексією Петер Штайнер ніколи не брав під сумнів походження Адлерів, він вважав їх такими самими австрійцями,

як він. Він знав, що вони євреї — як і інші сто дев'яносто тисяч мешканців країни, але це нічого не значило. Він був агностиком; християнство, в якому він був вихований, здавалось йому таким самим ірраціональним, як усі решта релігій, і він знав, що Рудольф Адлер також є агностиком, хоча й дотримується певних ритуалів з поваги до своєї дружини. Для Рахелі було важливо, аби їхній син Самуель мав опору в традиції та єврейській громаді. У п'ятницю по обіді Штайнерів зазвичай запрошували до Адлерів на *шабат*. Рахель і Лея, її зовиця, ретельно дбали про всі деталі: найкраща скатертина, нові свічки, успадкований від бабусі рецепт риби, традиційні хлібини, вино. Рахель і її зовиця були дуже близькими. Лея замолоду овдовіла, дітей у неї не було, тож вона дуже прив'язалася до маленької родини свого брата Рудольфа. Твердо стояла на тому, що житиме одна, хоча Рахель просила її перебраться до них, але часто їх провідувала. Була дуже товариською, співпрацювала з кількома програмами синагоги, покликаних допомагати найбільш потребуючим членам громади. Рудольф був єдиним братом, який у неї лишився, після того як молодший емігрував у кібуц у Палестині, а Самуель був її єдиним племінником. Рудольф, як і личило батькові родини, головував за шабатним столом. Поклавши руки на голову Самуеля, він просив, аби Господь його благословив і захистив, дав йому благодать і дарував спокій. Рахель не раз ловила свого чоловіка на тому, що він підморгує Петеру Штайнеру. Вона це попускала, вважаючи, що йдеться не про насмішку, а лише про спільництво цих двох безбожників.

Адлери належали до світської та освіченої буржуазії, характерної для доброго віденського товариства загалом і єврейського зокрема. Рудольф пояснив Петеру, що його народ сторіччями дискримінували, переслідували і виганяли звідусіль, тому освіта цінувалася значно вище, ніж матеріальні блага. Їх

могли позбавити всього їхнього майна, як це постійно відбувалося впродовж історії, але ніхто не міг відібрати в них освіти. Ступінь доктора поважався значно більше, ніж капітал у банку. Рудольф походив з родини ремісників, які гордилися тим, що один із них вибився у лікарі. Професія давала престиж і авторитет, але в його випадку це не виливалося в багатство. Рудольф Адлер не був ані модним хірургом, ані викладачем старого Віденського університету, він був квартальним лікарем, добросовісним і некорисливим, який приймав задарма половину своїх пацієнтів.

Дружба Адлера і Штайнера ґрунтувалася на глибокій спорідненості та спільних цінностях: обидва невситимо цікавилися наукою, були поціновувачами класичної музики, завзятими читачами і підпільними симпатиками комуністичної партії, яку з 1933 року було заборонено. А ще їх об'єднувало утробне неприйняття націонал-соціалізму. Відколи Адольф Гітлер із канцлера перетворився на диктатора з абсолютною владою, вони збиралися в задній кімнаті аптеки, аби поремствувати на світ і на сторіччя, в якому їм випало жити, і втішитися бренді, яке могло роз'їсти метал: фармацевт переганяв його в підвалі, склепі багатоцільового призначення, де в строгому порядку зберігав усе необхідне для приготування і фасування багатьох медикаментів, якими він торгував. Іноді Адлер приводив у той підвал свого сина Самуеля, аби «попрацювати» зі Штайнером. Хлопчик годинами бавився, перемішуючи порошки й кольорові рідини, які давав йому фармацевт, і розливаючи їх по пляшечках. Ніхто з дітей аптекаря не мав такого привілею.

Штайнера до живого серця діймав кожен закон, що мав на меті розтоптати гідність його друга. Він формально купив у нього приміщення його консультації та помешкання — аби їх у

нього не конфіскували. Консультація дуже вдало розміщувалася на першому поверсі ошатного будинку, а сам Адлер з родиною жив на другому; це майно, в яке були вкладені всі його зароблені працею лікаря гроші, було переписане на іншого, хоча це й був його друг Петер: то був крайній захід, на який він пішов, не порадившись із дружиною. Рахель ніколи б на це не погодилася.

Рудольф Адлер намагався переконати самого себе, що антисемітська істерія незабаром ущухне, бо їй не місце у Відні, найрафінованішому місті Європи, колись великих музикантів, філософів і вчених, багато з яких були євреями. Підбурлива риторика Гітлера, яка останніми роками набирала обертів, була ще одним проявом расизму, який терпіли його предки, але це не заважало їм співіснувати й процвітати. Про всяк випадок він прибрав своє ім'я з дверей консультації — то було невеликою незручністю, позаяк він займав це приміщення багато років і його добре знали. Його клієнтура скоротилася, бо пацієнтам-арійцям довелося його покинути, але він припускав, що коли пристрасті в місті вляжуться, вони повернуться. Він вірив у свою професійну спроможність і заслужену репутацію; проте дні минали, атмосфера ставала все напруженішою, й Адлер почав зважувати ідею емігрувати деінде, аби порятуватися від бурі, спровокованої нацистами.

Рахель Адлер кинула до рота таблетку і ковтнула її без води, чекаючи на решту в хлібній крамниці. Вона була вбрана по моді, у бежевих і бордових тонах: приталений жакет, капелюшок набакир, шовкові панчохи, високі підбори. Вона була гарною і не мала ще й тридцяти, але строгий вираз обличчя додавав їй віку. Рахель намагалася приховати тремтіння рук у рукавах і легким тоном відповідати на коментарі пекаря щодо замаху в Парижі.

— На що розраховував той малий ідіот, який убив дипломата? Мабуть, це поляк! — вигукнув чоловік.

Вона верталася з останнього уроку, який дала своєму найкращому учневі, п'ятнадцятирічному хлопцеві, який зі семи років брав у Рахель уроки фортеп'яно; він був одним із небагатьох, хто ставився до музики серйозно. «Вибачте, фрау Адлер, ви ж розумієте...», — сказала його мати, звільняючи її. Вона заплатила за урок втричі більше і була готова її обійняти, але стрималася, боячись її образити. Так, Рахель розуміла. Вона була вдячна, бо ця жінка давала їй роботу кілька місяців довше, ніж належало. Вона зробила зусилля, аби стримати сльози і піти геть із високо піднятою головою; Рахель любила цього хлопця і не засуджувала за те, що він з гордістю носив короткі штани й коричневу сорочку — уніформу Гітлер'югенда, який мав гасло «Кров і честь». Уся молодь належала до цього руху, це було практично обов'язково.

— Гляньте, на яку небезпеку нас усіх наразив цей поляк! Ви чули, що кажуть по радіо, фрау Адлер? — провадив далі пекар.

— Сподіваймося, що далі погроз не піде, — сказала вона.

— Мерщій ідіть додому, фрау Адлер. Вулицями швендяють групи збурених молодиків. Вам не треба ходити самій. Скоро стемніє.

— Гарного вам дня і до завтра, — пролепетала Рахель, кладучи хліб у сумку, а решту в гаманець.

Вийшовши надвір, вона на повні груди вдихнула холодне повітря і спробувала відігнати від себе лихі передчуття, які охопили її зранку, ще до того як вона почула новини по радіо і тривожні чутки, які ширилися кварталом. Вона подумала, що темні хмари передвіщають дощ, і зосередилася на тому, що їй ще належало зробити. Їй треба було зайти купити вина і свічок для п'ятниці, до них на *шабат* прийде її зовиця, як робила це кожного тижня, а також Штайнери з дітьми. Вона відчувала, що

попри ліки, які вона щойно випила, у неї посеред вулиці можуть здати нерви — їй потрібні були її краплі, — тож вирішила відкласти закупи на завтра. За два квартали попереду вона побачила будинок, в якому жила, один із перших, збудованих наприкінці ХІХ сторіччя у чистому стилі *art nouveau*. Коли Рудольф Адлер купив приміщення на рівні вулиці для своєї консультації і помешкання для своєї родини, органічні лінії, вигнуті вікна та балкони, стилізовані квіткові вітражі скандалізували консервативне віденське товариство, яке звикло до барокової елегантності, але арт-нуво ввійшов у моду і невдовзі будинок став родзинкою міста.

У Рахель була спокуса на хвильку зайти до чоловіка в консультацію, але вона відразу ж її відкинула. Рудольф мав досить власних клопотів, і вона не могла докучати йому своїми страхами. До того ж Самуель від ранку чекав на неї в домі тітки. Лея Адлер була вчителькою і зголосилася вчити кількох дітей. Самуель був на кілька років молодший за інших, але не пас задніх у навчанні. До багатьох єврейських дітей погано ставилися в школі, і деякі матері громади зорганізувалися, аби приватно вчити менших, тоді як старші проходили шкільне навчання в синагозі. Вони думали, що йдеться про надзвичайний захід. Рахель минула консультацію чоловіка, йдучи за сином, і не звернула увагу, що та зачинена о незвичній порі. Здебільшого Рудольф приймав пацієнтів до шостої вечора, за винятком п'ятниць, коли приходив вечеряти перед заходом сонця.

Помешкання Леї, скромне, але добре розташоване, складалося з двох кімнат, які були обставлені вживаними меблями і прикрашені обрамленими світлинами передчасно померлого чоловіка і пам'ятками з подорожей, які вона встигла здійснити з ним, перед тим як овдовіла. У дні, коли до неї

приходили учні, в повітрі пахло свіжоспеченими тістечками. Рахель Адлер застала ще трьох матерів, які прийшли по своїх дітей, але залишилися, аби випити чаю і послухати, як Самуель грає «Оду до радості». Хлопчик мав зворушливий вигляд: такий маленький і худенький, з подряпаними колінами, розтріпаною шевелюрою і зосередженістю мудреця, він розхитувався у такт музики своєї скрипки, цілком байдужий до враження, яке справляв. Цілий хор вигуків та оплесків вибухнув з останніми звуками. Самуель ще кілька секунд перебував у трансі, заки вернувся в товариство жінок і дітей. Ледь уклонився, і поки тітка бігла поцілувати його, мати ховала задоволену усмішку. То була відносно легка п'єса, яку хлопчик вивчив за неповний тиждень, але Бетховен завжди звучав вражаюче. Рахель знала, що її син є обдарованою дитиною, але її лякало будь-яке похвалання, тож вона ніколи про це не згадувала, чекала, що це зроблять інші. Вона допомогла Самуелю надягнути пальто і сховати інструмент у футляр, квапливо попрощалася зі своєю зовицею та іншими жінками і рушила додому, розраховуючи, що якраз матиме час, аби перед вечерею поставити печеню в духовку. Вже кілька місяців у неї не було помічниці по господарству, бо її служницю-угорку, яка працювала у неї декілька років, депортували, і Рахель не мала духу шукати іншу.

Мати зі сином проминули, не спиняючись, двері консультації й увійшли в просторий вестибюль будинку. Скляні люстри, розписані водяними маками, вже світилися, забарвлюючи приміщення в зелено-блакитні тони. Широкими подвійними сходами вони піднялися на другий поверх, мимохідь привітавшись із консьєржкою, яка у будь-якій порі чувала в своєму ванькирі. Жінка не відповіла. Вона рідко це робила.

Помешкання Адлерів було просторе, зручне, з важкими меблями із червоного дерева, призначеними служити все життя,

які не вписувалися в цю архітектуру з легкими і простими лініями. Дідусь Рахелі був антикваром, і його нащадки успадкували картини, килими й оздоби найвищої якості, хоча дещо старомодні. Рахель, яка дістала рафіноване виховання, намагалася жити вишукано, хоча доходи її чоловіка і від її уроків музики не можна було порівняти зі статками її дідуся та бабусі. Її елегантність була скромною, бо хизування було їй таким самим бридким, як і вихваляння. Її з дитинства напоумили, що небезпечно провокувати заздрість у ближньому.

У кутку вітальні стояв рояль, *Blüthner*, який належав їхній родині впродовж трьох поколінь. То був її робочий інструмент, бо вона займалася на ньому з більшістю своїх учнів, а також — її єдина насолода в години самоти. Вона майстерно грала на ньому змалку, але в отроцтві, зрозумівши, що їй бракує належного таланту, аби стати концертанткою, вирішила присвятити себе викладанню. Вона була доброю вчителькою. Натомість її син мав музичне обдарування, яке трапляється дуже рідко. Самуель сідав за рояль із трьох років і грав на слух будь-яку мелодію, яку почув один-єдиний раз, але більше любив свою скрипку, бо, як він казав, міг носити її із собою повсюди. Рахель уже не могла мати дітей і виливала на Самуеля всю свою материнську любов. Вона його обожнювала і не могла не балувати, бо хлопчик не завдавав клопотів, був милим, слухняним і посидючим.

Через пів години Рахель почула на вулиці якийсь гамір і визирнула з вікна. Сутеніло. Вона побачила, як пройшли з пів дюжини п'яних молодиків, які вигукували нацистські гасла і прокльони на адресу євреїв — кровопивці, паскуди, вбивці! — ті самі епітети, які вона й раніше вже чула і читала в німецьких газетах і памфлетах. Один із них ніс факел, а інші були озброєні дубцями, молотками і шматками металевих труб. Вона забрала Самуеля від вікна, заслонила штори і вже хотіла спуститися

донизу й покликати чоловіка, але малий вчепився їй у спідницю. Самуель був призвичаєний лишатися сам, але мав такий наляканий вигляд, що мати вирішила зачекати. Гамір надворі стих, і вона подумала, що ватага віддалилася. Дістала печеню з духовки і почала накривати на стіл. Вона не хотіла вмикати радіо. Новини завжди були дуже погані.

Петер Штайнер прийняв свого друга в задній кімнаті аптеки, де їх чекали партія в шахи, яку вони розпочали попереднього вечора, і вже наполовину надпита пляшка бренді. Приміщення славетної «Аптеки Штайнера» належало тій самій родині ще від часів прадіда, з 1830 року, і кожне покоління намагалося утримувати його в ідеальному стані. Там збереглися стелажі та прилавки з різьбленого червоного дерева, привезені з Франції бронзові світильники й дюжина старовинних кришталевих флаконів, які хотів купити не один колекціонер і які, на думку їхнього власника, коштували цілу фортуна. Вітрини, які виходили на вулицю, обрамлювали гірлянди намальованих квітів, долівку вкривали португальські кахлі, дещо витерті за сто з гаком років користування, а про прихід клієнтів сповіщав передзвін срібних дзвіночків, які висіли над дверима. «Аптека Штайнера» була такою мальовничою, що до неї навідувалися туристи, про неї писалося в газетах і згадувалося в одній книжці з фотографіями — як про символ міста.

Петер звернув увагу, що Рудольф Адлер у робочий день прийшов так рано.

— У тебе щось сталося? — запитав він.

— Не знаю, мене щось душить. Гадаю, в мене буде серцевий напад.

— Та ні, чоловіче, ти для цього надто молодий. Це нерви, в тебе стрес. Випий чарчину, це все лікує, — відказав Штайнер, наливаючи йому подвійну дозу.

— У цій країні вже неможливо жити, Петере. Нацисти обсіли нас звідусіль. Кільце репресій звужується щораз більше. Ми вже не можемо зайти у певні ресторани і крамниці, нашим дітям погрожують у школах, нас виганяють з роботи в державних установах, конфісковують наше майно та бізнес, нам забороняють займатися нашою професією чи любити когось з іншої етнічної групи.

— Ця ситуація є нестерпною, скоро все мусить піти на краще, — сказав Петер не надто переконано.

— Ти помиляєшся. Ситуація ставатиме щораз гіршою. Треба бути почасти сліпим, аби думати, що ми, євреї, можемо й далі до певної міри нормально жити. Неможливо уникнути насильства, яке нам загрожує. Щодня публікують нові едикти.

— Мені дуже шкода, мій друже! Як я можу тобі допомогти?

— Ти вже зробив для мене багато, але не можеш мене захистити. Нацисти вважають нас раковою пухлиною, яку треба видалити. Моя родина жила в Австрії шість поколінь! Нас принижуватимуть усе більше. Що ще можуть у нас забрати? Хіба що життя, більше в нас нічого не залишилося.

— Ніхто не може відібрати в тебе твій диплом лікаря і твоє майно. То була добра ідея переписати на мене твою консультацію і помешкання.

— Дякую, Петере. Ти — брат, якого я ніколи не мав. Я дуже занепокоєний. На волю вирвалися найбільш ниці інстинкти. Гітлер прийшов до влади надовго і спробує захопити Європу. Ти розумієш, що це буде?

— Ще одна війна! — вигукнув Штайнер. — Ні, це було б колективне самогубство. Попередня війна стала нам уроком. Згадай про той жах... про поразку...

— Ми, євреї, є офірними цапами. Половина моїх знайомих намагається втекти. Я мушу переконати Рахель, що нам треба виїхати.

— Виїхати? Куди? — запитав Штайнер стривожено.

— В Англію чи Сполучені Штати майже неможливо отримати візу, це був би найкращий варіант, але знаю, що кілька людей поїхали у Південну Америку.

— Як це ти кудись поїдеш? Що я робитиму без тебе?

— Гадаю, це лише на якийсь час. До того ж я ще нічого не вирішив, спочатку треба переконати Рахель. Нелегко буде вмовити її покинути тутешнє життя, яке ми створили роками праці, покинути її батька і брата. Також буде важко переконати мою сестру Лею, але я не міг би покинути її тут.

— Це дуже радикальне рішення, Руді.

— Я мушу думати про Самуеля. Мій син не може рости як парія.

— Сподіваюся, ти залишишся, але якщо таки поїдеш, я подбаю про те, що тобі належить. Коли ти повернешся, все буде цілим-цілісіньким і чекатиме тебе.

Вони збиралися перехилити по другій чарці, коли почули надворі якийсь галас. Визирнули з дверей і побачили орду, яка заповонила вулицю, чоловіків, хлопців і кількох жінок, які вигукували погрози і партійні гасла, розмахуючи молотками, дубцями та іншими тупими предметами. «У синагогу! В єврейський квартал!» — кричали ті, що йшли попереду. Полетіло каміння і почувся характерний звук розбитого скла, на який зреагували схвальними криками. Юрба була єдиним розпаленим звіром, який діяв в унісон з убивчою радістю.

— Допоможи мені зачинити аптеку! — вигукнув Штайнер, але Адлер уже біг вулицею у бік свого дому.

Ніч наповнилася страхом. Рахель Адлер допіру через десять хвилин оцінила серйозність того, що коїться, бо через запнуті штори гвалт знадвору долинав приглушено. Вона подумала, що то вернулася ватага хлопців, яких вона бачила раніше. Щоб

забавити Самуеля, вона попросила його щось зіграти, але хлопчика, здавалося, паралізувало — наче він передчував трагедію, яку вона все ще відмовлялася допускати. Раптом щось ударило у вікно — і тисячі скляних друзок розлетілися по підлозі. Її першим поривом було оцінити, наскільки дорого буде замінити гранчасте скло у цьому вигнутому вікні. Та відразу ж друга каменюка розбила ще одне вікно, і штора відірвалася від карниза і повисла в кутку. Через розбите вікно прозирав шматок жовтогарячого неба, і в ніс їй вдарив запах диму і гару. Дике ревище, мов буревій, увірвалося в помешкання, тож вона зрозуміла, що йдеться про щось набагато страшніше, ніж гурт п'яних хлопців. Посеред гримотання скла, що розбивалося, вона чула крики люті та страху. «Рудольф!» — скрикнула вона нажахано. Узяла Самуеля за руку і потягла до дверей. Хлопчик встиг схопити футляр зі скрипкою.

Від консультації помешкання відділяли лише широкі мармурові сходи з поруччям з дерева та бронзи, але Рахель до них не добралася. У коридорі вже стояв Теобальд Фолькер, її сусід із третього поверху, відставний військовий, з яким вона заледве перемовилася парою слів; він заступив їй дорогу, міцно її схопивши. Рахель, притиснута до широких грудей цього старого буркотуна, який казав їй щось незбагненне, билася, гукаючи свого чоловіка. Минула хвилина, заки вона збагнула, що Фолькер намагається завадити їй спуститися вниз, бо якась юрба вже розтрощила дерев'яну браму з вітражним склом і вдерлася у вестибюль.

— Ходімо зі мною, фрау Адлер! — звелів їй сусід голосом того, хто вміє командувати.

— Мій чоловік!

— Вам не можна спускатися! Подумайте про сина! — І попхнув її догори сходами до власного помешкання, куди ніколи не ступала її нога.

Помешкання Фолькера було таке саме, як у Адлерів, але не мало й крихти його світла й елегантності, здавалося похмурим і холодним, у ньому було мало меблів, а з оздоб — лише кілька фотографій на полиці. Чоловік підпихаючи завів її на кухню, тоді як Самуель, вчепившись у скрипку, мовчки йшов за ними. Фолькер відчинив вузькі дверцята, які вели у спіжарню, й наказав їм сховатися там і сидіти тихо, доки він за ними не прийде. Коли він зачинив комірку, Рахель і Самуель опинилися в дуже тісному просторі і стояли, обійнявшись, у цілковитій темряві. Вони чули, як Фолькер пересуває якісь важкі меблі.

— Мамо, що відбувається?

— Не знаю, любий, сиди тихенько і спокійно... — прошепотіла мати.

— Тато не знайде нас тут, коли прийде, — так само тихо сказав Самуель.

— Ми тут ненадовго. В будинку хулігани, але вони скоро підуть геть.

— Це нацисти, правда, мамо?

— Так.

— Всі нацисти погані, мамо?

— Не знаю синку. Мабуть, є добрі й погані.

— Але поганих, мабуть, є більше, — сказав малюк.

Теобальд Фолькер був професійним військовим, коли в 1914 році йому довелося захищати Австро-Угорську імперію. Він походив із селянської родини без жодної військової традиції, але в армії показав себе. Ростом він сягав майже метр дев'яносто, мав фізичну силу і дисципліновану вдачу того, хто був народжений для цієї професії, але потай писав вірші і тужив за спокійним життям у селі, де можна розводити рослини і тварин у товаристві жінки, яку він любив з юності. За чотири роки війни він втратив усе, що було сенсом його життя: єдиного

сина, який поліг на полі бою в дев'ятнадцять років, кохану жінку, яка з горя наклала на себе руки, віру в батьківщину, яка врешті-решт була лише ідеєю та прапором.

Коли війна скінчилася, він мав п'ятдесят два роки, звання полковника і розбите серце. Він не пам'ятав, за що воював. Зустрів поразку, мордований привидами двадцяти мільйонів загиблих. Він не знаходив собі місця у цій Європі в руїнах, де у спільних могилах гнили упереміш останки солдатів, жінок, дітей, мулів і коней. Кілька років він перебивався різними нікчемними посадами, терплячи лиху долю переможених, доки вік і болячки не змусили його піти на пенсію. Відтоді він жив самотою і тільки те й робив, що читав, слухав радіо і складав вірші. Виходив з дому лише раз на день, аби купити газету і все необхідне для приготування обіду. Його медалі героя досі були пришпилені до його старої уніформи, яку він надягав щороку в річницю перемир'я, яке скріпило розпад імперії, за яку він воював чотири страшні роки. У той день він витрушував і прасував уніформу, натирав до блиску медалі і чистив зброю; потім відкорковував пляшку аквавіту і методично напивався, проклинаючи свою самотність. Він був одним із небагатьох віденців, які не вийшли вітати німецьке військо в день анексії, бо не ототожнював себе з тими людьми, які марширували гусячим кроком. З огляду на власний досвід, він не вірив у патріотичний запал.

Дорослі в будинку цуралися полковника, який навіть не відповідав на вітання, а діти його боялися. Винятком був Самуель. Рахель і Рудольф більшу частину дня були зайняті кожен своєю роботою, а жінка, яка раніше щодня приходила займатися господарством Адлерів, о третій дня йшла геть. Хлопчик, коли не був у тітки Леї, годинами лишався сам, зайнятий домашніми завданнями або музикою. Самуель скоро помітив, що коли він грає на скрипці чи фортепіано, його сусід

тихо спускається на другий поверх зі стільцем у руках і сідає в коридорі, аби його послухати. Хоча ніхто його про це не просив, Самуель почав лишати двері прочиненими. Він намагався грати якнайкраще для цієї аудиторії з однієї людини, яка слухала його в поштивій тиші. Вони ніколи не розмовляли, але перестрівшись на вулиці або в будинку, обмінювалися наскільки легкими кивками голови, що й Рахель не довідалася про делікатні стосунки свого сина з Фолькером.

Замкнувши сусідку й хлопчика і загородивши двері спіжарні кухонним столом, полковник притьмом вдягнув свою сіру уніформу зі золотими еполетами і купою медалей, начепив кобуру зі старомодним, але справним Люгером і став чекати біля дверей свого помешкання.

Петеру Штайнеру зайняло кілька хвилин, щоб прикрити вітрину аптеки дерев'яними жалюзі й опустити металеву ролету на вхідних дверях. Він одягнув пальто і квапливо вийшов через чорний хід, готовий бігти за своїм другом Рудольфом, але навіть цією вузькою бічною вуличкою сунули заколотники, вигукуючи погрози. Він втиснувся в передухіддя якогось дому, аби сховатися від групи громил, і не висовувався звідти, доки вони не завернули за ріг. Штайнер був дебелим чоловіком з багряним обличчям, білявим волоссям, коротким і жорстким, як щітка, напрочуд світлими, аж здавалися каламутними, очима, і руками важкоатлета, які давали йому змогу помірятися силою із ким завгодно. Ніхто, крім дружини, не міг навести на нього страху, але він волів оминати цю неконтрольовану орду варварів і зробити добрячий гак, молячись, аби Рудольф Адлер зробив те саме. Через кілька хвилин фармацевт зрозумів, що вся околиця запруджена, і він не зможе наблизитися до консультації свого друга, уникаючи тлуму ворохобників. Двічі він не думав. Він приєднався до натовпу. Видер партійний штандарт із рук

якогось хлопчиська, який не зважився протестувати, і кинувся в людський вир, розмахуючи прапором.

Пройшовши ці кілька вулиць, Петер Штайнер склав повне уявлення про хаос, в який було ввергнуто цей спокійний квартал, де традиційно жила і працювала значна частина єврейської громади міста. В крамницях не лишилося жодного цілого вікна; палали багаття, куди заколотники жбурляли все, що виносили з будинків і контор — від книжок аж до меблів; синагога, підпалена із чотирьох боків, палала під незворушним поглядом пожежників, готових втрутитися лише у випадку загрози, що вогонь перекинеться на інші будівлі. Він бачив, як волочили за ноги рабина і його закривавлена голова вдарялася об бруківку; бачив, як били чоловіків, як із жінок здирали одяг і виривали їм пасма волосся, як штурхали дітей, як топтали і мочилися на старих. Роззявляки на деяких балконах піддавали жару напасникам, в одному вікні хтось вітав їх, здійнявши праву руку, а в лівій тримаючи пляшку шампанського, але брами більшості домів і багатоквартирних будинків були замкнені, а штори завішені.

Фармацевт піймав себе на тому — і злякався власної реакції, — що звірина енергія натовпу є заразною і визвольною, що йому також хочеться трощити, палити і щосили горлати, що він перетворюється на чудовисько. Задиханий, спітнілий, з пересохлим горлом і сиротами по тілу через викид адреналіну, він, сховавшись за деревом, сів навпочіпки, намагаючись віддихатися і прийти до тями. «Руді... Руді...», — шепотів він, а потім повторював уголос, доки ім'я його друга не допомогло йому схаменутися. Він мусить його знайти, перш ніж той потрапить до рук юрби. Він підвівся і пішов далі, захищений штандартом і своєю подобою чистого арійця.

Як і боявся Штайнер, консультацію Адлера розгромили, на стінах були намазюкані матюки й партійні символи, двері

зірвані з петель, усі вікна розбиті. Меблі, стелажі, лампи, медичні інструменти, флакони — усе, що було в консультації, лежало розкидане на вулиці. Він не знайшов і сліду свого друга.

Перших напасників полковник Теобальд Фолькер зустрів, стоячи на порозі свого помешкання зі схрещеними руками. Не минуло й чверть години, відколи вони вибили вхідні двері й розбіглися поверхами, як щурі. Фолькер припустив, що консьержка чи хтось із мешканців виказав євреїв, може, навіть позначив їхні квартири, бо згодом, перейшовшись будинком, він помітив, що деякі двері нападники вибили, а інші не рушили. Двері Адлерів уціліли, бо лишилися прочинені.

Пів дюжини сп'янілих від шаленства чоловіків і хлопців з партійними наруканими пов'язками з'явилися на сходовому майданчику, горлаючи лайку і гасла. Один із них, який, схоже, керував іншими, лицем в лице зіткнувся в коридорі з полковником. У руках він мав залізну трубу і вже підніс був її, готовий вдарити, але на мить завмер перед цим старим велетнем в допотопній уніформі, який дивився на нього згори з владним виглядом.

— Єврей? — гаркнув він.

— Ні, — відказав Фолькер, не підносячи голосу.

Тут почулися голоси інших, розчарованих тим, що не знайшли мешканців квартири Адлерів. Двоє дещо старших чоловіків з'явилися на сходах і стали проти Фолькера.

— Скільки євреїв тут живуть? — запитав один із них.

— Не знаю.

— Постороніться, ми обшукаємо ваше помешкання!

— Яким правом? — відказав полковник, підносячи руку до кобури свого Люгера.

Чоловіки переговорили між собою і вирішили, що не варто витратити на цього старого час. Він такий самий арієць, як

вони, й озброєний. Вони спустилися в квартиру Адлерів і допомогли решті розтрити все, що могли — від порцеляни до меблів, — і повикидати через вікна те, що їм забандюрилося. Кілька їх спільними зусиллями витягли рояль на балкон з наміром скинути його на вулицю, але він виявився важчим, ніж очікувалося, тож вони вирішили його потовкти.

Вандалізм тривав лічені хвилини і наслідки були такі, наче вибухнула граната. Перед відходом вони випорожнили помийне відро на ліжка, порізали оббивку меблів, поцупили срібні речі, які прибирала Рахель Адлер, линули бензином на килим і підпалили його. Сторчголов збігли вниз і змішалися з оскраженілим натовпом на вулиці.

Упевнившись, що вони пішли геть, полковник спустився в сплюндроване житло Адлерів. Побачив, що вогонь ще не поширився за межі килима, і з властивими йому ретельністю і спокоем узяв його за один край і склав удвоє, забиваючи полум'я. Схопив в одній зі спалень покривала і накинув їх поверх килима, аби мати певність, що він не горітиме далі. Підняв перекинуте крісло та сів у нього, важко дихаючи. «Я вже не той, що був», — пробурмотів він, журачись через плин років.

Він сидів, чекаючи, коли в грудях стихне барабанний дріб, і зважував ситуацію. Вона була значно гіршою, ніж він уявляв собі ще кілька годин тому, коли почув по радіо, що людей закликають виступити проти змови євреїв. Німецький міністр пропаганди, виступаючи від імені Гітлера, заявив, що партія не буде організовувати демонстрації на відплату за вбивство дипломата в Парижі, але забороняти їх не будуть. Обурення німецького й австрійського народу є цілком виправдане, сказав він. То був заклик до грабунку, руйнування та різанини. Полковник дійшов висновку, що знавіснілий натовп, який на перший погляд здавався ордою, яка мала на меті лише терор, діяв не через раптовий імпульс, він був підготований, мав

визначену мішень і розраховував на безкарність. Нападники мусили мати вказівки не чіпати власність тих, хто не були євреями, цим пояснювалося те, що в будинку розгромили лише помешкання Адлерів, Епштайнів і Розенбергів. Фолькера не обманув цивільний одяг того наброду. Він знав, що то були молоді нацистські штурмовики, які в останні роки застосовували насильство як політичну стратегію, а терор — як форму правління після анексії.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ